

Globalni pokret za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti

Golem Ante Zvonimir(1), Kramarić Danica(1), Žabica Sibila(1), Capak Krunoslav(2)

(1) Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi

(2) Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Uvod

Po drugi put u povijesti Ujedinjenih naroda, 19. i 20. rujna 2011. u New Yorku je održana Opća Skupština Ujedinjenih naroda s temom globalnog zdravlja. Prvi puta je takav sastanak održan 2001. godine, a tema je bila HIV/AIDS. Ovaj puta svjetski vođe sastali su se s ciljem da se problematika sprječavanja i suzbijanja kroničnih nezaraznih bolesti podigne na najviši politički nivo, te da se prodiskutiraju i dogovore daljnje akcije na tom planu. Navedeni sastanak je dio procesa koji je započet Rezolucijom Skupštine Svjetske zdravstvene organizacije o kroničnim nezaraznim bolestima koja je donijeta u svibnju 2010 u Ženevi, a u kojoj se donosi odluka o održavanju sastanka na najvišem nivou u New Yorku, te se pozivaju zemlje članice da se aktivno uključe u konzultacijske procese i daju svoj doprinos u organizaciji tog događaja.

Ova tema se nametnula ne samo zbog rastućeg bremena nezaraznih bolesti, nego i zbog njihovog negativnog utjecaja na ekonomiju i razvoj. U svom izvještaju o globalnom razvoju Svjetski ekonomski forum je označio NCD kao jedan od ključnih rizika za globalnu ekonomiju, ne samo zbog povećanih troškova zdravstvene zaštite koje sa sobom nosi epidemija ovih bolesti, nego i zbog gubitaka produktivnosti vezanih uz preranu smrt, invalidnost i izostanak s posla zbog bolovanja od nezaraznih bolesti.

Nezarazne bolesti su novi izazov za zdravstvene sustave država i zajednica zemalja u borbi za osiguranje globalnog zdravlja. Poznate kao kronične ili bolesti životnog stila, glavne među njima su kardiovaskularne bolesti, dijabetes, karcinomi i kronične respiratorne bolesti. Dok je međunarodna zajednica fokusirana na teške, široko raširene i smrtonosne zarazne bolesti kao što su HIV/AIDS, tuberkuloza i malarija, navedene četiri glavne nezarazne bolesti su relativno neprimjećeno razvile globalnu epidemiju naročito u nerazvijenim i zemljama u razvoju. U 2008. godini od 57 miliona smrti 36 ili 63% je bilo uzrokovano nezaraznim bolestima. Oboljeli često prerano umiru te se 9 miliona smrti uzrokovanih nezaraznim bolestima godišnje dogodi u osoba mlađih od 60 godina. Najveće breme ovih bolesti prisutno je u najsiromašnijim slojevima populacije. Četiri glavne nezarazne bolesti i glavne svjetske ubojice su preventabilni. Četiri petine bolesti srca, infarkt i tip II dijabetesa, te više od trećine karcinoma mogu biti spriječeni redukcijom ili eliminacijom rizičnih faktora – pušenja duhana, nepravilne prehrane, tjelesne neaktivnosti i prekomjernog uzimanja alkohola. S prisutnošću navedenih rizičnih faktora, kao i s posljedičnim bolestima povezani su siromaštvo, niže razine edukacije i druge socijalne determinante zdravlja.

Zadnjih deset godina postoji rastući interes međunarodne zajednice u dizajniranju usuglašenih aktivnosti za borbu protiv nezaraznih bolesti kroz različite političke i strateške dokumente. Na globalnoj razini 2008. godine je donijet Akcijski plan za globalnu strategiju za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti, a Globalna strategija je donijeta 2000. godine i pokriva praćenje, prevenciju i liječenje nezaraznih bolesti naglašavajući važnost multisektorskog pristupa aktivnostima za smanjenje rizičnih čimbenika. Važni dokumenti na globalnom nivou vezano uz prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti su također Globalna Strategija za prehranu, tjelesnu aktivnost i zdravlje, donijeta 2004. godine, te Okvirna konvencija za kontrolu duhana, donijeta 2003. godine. Na Europskom planu je 2006. godine donijeta Strategija, a Akcijski plan za provođenje Strategije je donijet na Regionalnom odboru u Bakuu, Azerbejdžan u rujnu 2011. godine uoči sastanka u New Yorku.

Međunarodno iskustvo pokazuje da se značajna dostignuća u redukciji morbiditeta, dizabiliteta i preranog mortaliteta od nezaraznih bolesti postižu jačanjem nadzora, odnosno ranog otkrivanja i praćenja bolesti i rizičnih čimbenika i njihovih odrednica, te primjenom učinkovitih mjera redukcije rizičnih čimbenika kroz aktivno uključivanje različitih sektora Vlade, civilnog društva, privatnog sektora, industrije, te jačanjem zdravstvenog sustava posebno za rano otkrivanje i liječenje kroničnih nezaraznih bolesti.

Put od Geneve do New Yorka

Sasvim je sigurno da se sastanak Opće Skupštine UN-a s visokim predstavnicima Vlada zemalja članica događa jednom u životu, te da stoga predstavlja poseban politički i stručni izazov, a pogotovo vezano uz budućnost predviđenih aktivnosti borbe protiv nezaraznih bolesti odnosno uspješnost u osiguranju pozornosti vodstva država, učinkovitost budućih akcija i praćenje rezultata. Na tom putu trebalo je prijeći mnoge prepreke i zamke, kao npr. opasnost da se donese općeniti dokument nakon kojeg će uslijediti mlaka ili nikakva akcija, ili npr. opasnost da se u dokument ne uključe i ne preporučuju aktivnosti koje su interes širokog spektra industrije duhana, hrane, bezalkoholnih i alkoholnih pića itd.

Priprema sastanka na najvišem nivou u New Yorku odvijala se kroz brojne sastanke i konzultacije od kojih bi ovdje vrijedilo istaknuti Regionalni konzultativni sastanak u Oslu, te Globalnu Ministarsku konferenciju u Moskvi.

Regionalne konzultacije Europske regije o prevenciji i kontroli kroničnih nezaraznih bolesti održane su u Oslu, 25. i 26. studenog 2010. Sastanak je organiziran u suradnji Svjetske zdravstvene organizacije i Odjela UN-a za ekonomska i socijalna pitanja. Ciljevi sastanka su bili :

- Pregled veličine problema s NCD i socioekonomski utjecaj na regiju i pojedine države
- Prodiskutirati važnost i poziciju NCD u nacionalnim zdravstvenim i razvojnim politikama razvijenih zemalja i zemalja u razvoju
- Identificirati izazove, mogućnosti i preporučene akcije za uključivanje prevencije i kontrole NCD u planove razvoja na globalnom, regionalnom i nacionalnom nivou
- Prodiskutirati ulogu država članica SZO Europske regije u podršci i pripremama za sastanak Opće Skupštine Ujedinjenih Naroda o prevenciji i kontroli NCD

Na sastanku je još jednom revidirana epidemiološka situacija i breme kroničnih nezaraznih bolesti, konstatirano je da su većina istih preventabilne i da su državnim politikama na raspolaganju brojne cost effective politike, mjere i aktivnosti. Ciljeve vezano uz zdravlje i posebno kronične nezarazne bolesti potrebno je ugraditi u sve sektorske politike izvan zdravstva (edukacija, zaštita okoliša, transport, poljoprivreda) jer je u tim resorskim politikama prisutna mogućnost djelovanja na brojne rizične čimbenike i

stilove života, te da je raspravu o prevenciji i kontroli NCD potrebno postaviti na najviši mogući državni i međunarodni nivo uz etabliranje indikatora praćenja učinkovitosti provedenih politika i mjera.

Prva globalna ministarska konferencija o zdravim stilovima života i kontroli nezaraznih bolesti, održana je u Moskvi 28. i 29. travnja 2011. godine. Neposredno vezano uz ovaj sastanak Svjetska zdravstvena organizacija je izdala publikaciju Globalni izvještaj o stanju nezaraznih bolesti 2010, kao epidemiološku podlogu globalnog pokreta za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti, odnosno evidence-based veličine problema s kroničnim nezaraznim bolestima u Svijetu. Cilj sastanka je bio pregled veličine problema na globalnom nivou, te diskusija o učinkovitim politikama, i aktivnostima i mjerama za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti, a sve u sklopu priprema za sastanak na najvišem nivou u New Yorku. Interes za ovu temu dokazuje i prisustvo 90 Ministara zdravstva iz čitavog svijeta. Rezultat sastanka je Moskovska deklaracija o zdravim stilovima života i kontroli nezaraznih bolesti u kojoj su nakon preambule i obrazloženja za djelovanje precizno navedene nužne aktivnosti na nivou cijele Vlade; aktivnosti na nivou ministarstva zdravstva; te aktivnosti na međunarodnom nivou, a sve u cilju prevencije i kontrole nezaraznih bolesti. Ponovo se konstatira preventabilnost ovih bolesti, te također postojanje učinkovitih multidisciplinarnih politika, mjera i aktivnosti za učinkovitu borbu protiv istih, a koje su na samoj konferenciji prikazane i diskutirane kroz brojne panele i prikaze iskustava po pojedinim područjima kao što su : instrumenti kontrole duhana, prevencija štetnog uzimanja alkohola, mjere vezane uz hranu i prehranu, promocija fizičke aktivnosti, inovativno financiranje preventivnih aktivnosti za nezarazne bolesti, itd. Na sastanku su u diskusijama dominirali problemi kapaciteta nerazvijenih zemalja u osiguranju zdravstvene skrbi za nezarazne bolesti, te želja da se u dokumente vezane uz sastanak na visokom nivou u New Yorku uključi i mentalno zdravlje i ozljede kao također gorući problem morbiditeta i mortaliteta.

Sastanak na najvišem nivou unutar Opće skupštine UN-a o prevenciji i kontroli nezaraznih bolesti održan je u New Yorku , 19. i 20. rujna 2011. godine. Na sastanku je prihvaćen dokument pod nazivom Politička deklaracija sastanka na visokom nivou Opće skupštine UN-a o prevenciji i kontroli nezaraznih bolesti koji predstavlja osnovu budućeg djelovanja na nacionalnom i međunarodnom nivou u borbi protiv kroničnih nezaraznih bolesti.

Dokument prepoznaje potrebu smanjenja izloženosti osobe i populacije glavnim čimbenicima rizika za nastanak kroničnih nezaraznih bolesti: pušenju, nepravilnoj prehrani, tjelesnoj neaktivnosti i prekomjernom uzimanju alkohola simultanim povećanjem kapaciteta pojedinca i populacije za vođenje zdravih životnih stilova i navika. Također, dokument naglašava potrebu prepoznavanja veza između nezaraznih bolesti i socijalnih determinanti zdravlja kao što su siromaštvo i brza globalizacija. Posebno je naglašena potreba multidisciplinarnog pristupa aktivnostima i suradnje između sektora društva kao što je privatni sektor, akademija, industrija, donorska zajednica, civilno društvo itd. Za države koje nemaju dovoljno resursa za odgovor na epidemiju kroničnih nezaraznih bolesti dokument prepoznaje potrebu jačanja zdravstvenog sustava i srodnih institucija, predviđa osiguranje tehničke pomoći i pristupa tehnologijama. Od privatnog sektora se traže zdraviji prehrambeni proizvodi, provođenje mjera osiguranja zdravog radnog mjesta i osiguranje odgovornog marketinga. Sugerira se da izmjene politika drugih sektora osim zdravstva u odnosu na zdravlje djeluju na smanjenje nezaraznih bolesti učinkovitije od izmjene politika samo u zdravstvenom sektoru. Dokument naglašava važnost učinkovitih populacijskih intervencija usmjerenih na sprječavanje rizičnih faktora, ali također i mjere liječenja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti usmjerenih na one koji već imaju rizične faktore ili kroničnu nezaraznu bolest. Također sugerira se razvoj indikatora praćenja učinkovitosti budućih mjera prevencije i kontrole kao i periodičko izvještavanje o napretku na implementaciji mjera i smanjenju obolijevanja od ovih bolesti.

Stajalište Republike Hrvatske na High level meeting on non-communicable diseases, General Assembly, United Nations, New York, 19-20. rujna 2011. godine, dr Ante-Zvonimir Golem, državni tajnik u Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi.

Kronične nezarazne bolesti (KNB) su, kao i u većini zemalja, vodeći uzrok pobola i smrtnosti u Hrvatskoj. KNB postaju rastući javnozdravstveni problem u Hrvatskoj zbog starenja stanovništva, modernog načina života, urbanizacije i nezdavih navika i načina života. Vodeće KNB su kardiovaskularne bolesti (ishemijska bolest srca, cerebrovaskularna bolest) i maligne bolesti (rak pluća, rak debelog crijeva i rak dojke), dijabetes, kronične bolesti dišnog sustava i duševne bolesti, kao i ozljede i nesreće, te su odgovorne za oko 88% sveukupne smrtnosti. Stoga KNB, kao i suzbijanje četiri najčešća rizična čimbenika (pušenje, nezdrava prehrana, nedostatak tjelesne aktivnosti i štetna konzumacija alkohola) predstavljaju javnozdravstveni prioritet u Hrvatskoj.

Mjere promicanja zdravlja, prevencije i kontrole nezaraznih bolesti su dio Hrvatske strategije razvoja zdravstva, kao i Plana i programa obveznih mjera zdravstvene zaštite u Hrvatskoj, uglavnom slijedeći smjernice Europske strategije. Ove godine Hrvatska je izradila Strategiju razvoja javnog zdravstva za razdoblje 2011 -2015. Izrađeni su i različiti strateški i zakonski dokumenti kao osnova za implementaciju preventivnih aktivnosti

(Nacionalna strategija za zaštitu mentalnog zdravlja, Nacionalna strategija za prevenciju štetne uporabe alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja, Hrvatski akcijski plan za prevenciju i suzbijanje štetnih učinaka alkohola, Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda, Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije o kontroli duhana Svjetske zdravstvene organizacije, Akcijski plan za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine, Hrvatska prehrambena politika).

Također, napravljeni su nacionalni programi specifično usmjereni na primarnu i sekundarnu prevenciju: Nacionalni program ranog otkrivanja raka dojke, Nacionalni program ranog otkrivanja kolorektalnog raka, Nacionalni program za dijabetes i Nacionalni program ranog otkrivanja raka grlića maternice (u inicijalnoj fazi).

UN sastanak visoke razine o prevenciji i kontroli kroničnih nezaraznih bolesti je jedinstvena prilika za vodstvo Država i Vlada u poduzimanju aktivnosti protiv ove epidemije i spašavanju života, da uspostave u svojim državama novu globalnu agendu, da usmjere postupke upravljanja prema zajedničkom cilju i pozovu sve na akcije promicanja, unaprjeđenja i zaštite zdravlja. Također, to je i prilika za sudionike iz različitih sektora da razmotre i rasprave razvoj, te ekonomske i zdravstvene aspekte KNB sa stajališta zemalja s niskim i srednjim, kao i zemalja s visokim ekonomskim standardom. Budući da sam zdravstveni sektor ne može odgovoriti na prijetnju takve veličine, zaštita zdravlja u svrhu zaštite ekonomskog rasta postaje odgovornost svih sektora. Nadalje, uz nacionalne akcije potrebne su i međunarodne aktivnosti i obveze. Vodstvo država i drugi čelnici imaju jedinstvenu priliku trajnog političkog opredjeljenja koje je korisno za ljude u svim zemljama, kao i za buduće generacije koje tek dolaze. Hrvatska izražava svoju snažnu potporu Političkoj deklaraciji Sastanka visoke razine o prevenciji i kontroli kroničnih nezaraznih bolesti u svijetu. Želio bih, ovim putem, izraziti svoju zahvalnost Općoj skupštini SZO-a i UN-a za njihovu vodeću ulogu u pripremi i organizaciji ovog sastanka na visokoj razini, kao i za sudjelovanje u procesu izrade Političke deklaracije o prevenciji i kontroli kroničnih nezaraznih bolesti.

Situacija u Hrvatskoj

U Hrvatskoj su kronične nezarazne bolesti također kao i u Svijetu vodeći uzrok morbiditeta i mortaliteta. Dominiraju kardiovaskularne bolesti s 49,2% udjela u ukupnoj smrtnosti, a slijede karcinomi s 26,3%, ozljede i trovanja s 5,7%, bolesti probavnog sustava s 4,7% i respiratorne s 3,8%. Stoga je jasno da su ove bolesti prioritet hrvatskog javnozdravstvenog sustava, te se može reći da je Hrvatska u odgovoru na ovakvu epidemiološku situaciju donijela i provodi čitav niz političkih i strateških dokumenata, od kojih su u ovome području najvažniji Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije o kontroli duhana, zatim Akcijski plan za smanjenje prekomjerne tjelesne težine, Nacionalna strategija razvitka zdravstva, Strategija održivog razvitka RH, Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja, Nacionalna strategija i akcijski plan o alkoholu, Nacionalni program zdravstvene zaštite osoba s šećernom bolešću s posebnim ciljem prevencije bolesti, Prijedlog nacionalnog programa prevencije i ranog otkrivanja raka u Hrvatskoj, itd. Slijedeći važan političko-strateški dokument koji bi trebalo donijeti je Hrvatska strategija i akcijski plan za provođenje strategije za prevenciju i kontrolu kroničnih nezaraznih bolesti u skladu s novodonesenim Europskim

akcijskim planom.

Dosadašnje aktivnosti na prevenciji i kontroli nezaraznih bolesti se u Hrvatskoj provode uspješno već čitav niz godina. Donošenje navedene strategije i akcijskog plana na principima i načelima svjetskog pokreta, interdisciplinarni i intersektorski pristup te snažna politička i financijska podrška provođenju aktivnosti mogli bi sprječavanju i kontroli nezaraznih bolesti donijeti novi zamah, a time svakako brojne dobrobiti zdravstvenoj zaštiti i gospodarskom razvoju Hrvatske.